

Kur'an'da Aile İçi Eğitim: Lokman Suresi Örneği

Harun Şabin*

Özet

Birçok konuda olduğu gibi eğitim ve terbiye konusunda da Kur'an-ı Kerim'in muhtelif sûre ve ayetlerinde Cenab-ı Hak insanoğluna bir takım ilke ve düsturlar sunarak onlara en doğru yolu göstermeyi murad etmiştir. Çocuk terbiyesi konusunda ise Lokman sûresinde bir ebeveynin çocuklarını yetiştirme sürecinde hangi unsurları öne çıkarması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu konudaki ayetler, ilgili sûrenin 13. ayetinden başlayıp 19. ayetine kadar devam etmektedir. İlk ayetlerde görülen temalar; "Allah'a şirk koşulmaması ve Ebeveyne itaatın emredilmesi" şeklindedir. Daha sonraki ayetlerde ise, özellikle gayba imanı çocuğun zihnine yerleştirmeye, Allah'ın insanlara verdiği nimetlere ve O'nun yüceliğine ilişkin açıklamalara yer vermektedir. Sûrenin sonlarında ise kıyamet gününde kimsenin kimseye fayda veremeyeceği belirtilerek müminlerin geçici dünya hayatının aldatıcılığına kapılmamaları konusundaki uyarılar yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Allah, Lokman, İman, Namaz, Çocuk, Karakter, Eğitim

In-House Family Education in the Qur'an: [A Case Study of Sûrah Luqman]

Abstract

In this article, we will deal with the advices of Luqman (Luqman the Wise) to his son as mentioned in the 31.th Sura (chapter) in the Holy Qur'an. We see in that sura that Luqman gives his son several advices that are considered to be very important, such as: "Do not attribute any partners to God, give thanks to me (God) and to your parents, keep up the prayers, command what is right; forbid what is wrong, do not turn your nose up at people, nor walk about the place arrogantly ..." Through these advices, Luqman wants to teach his son the principles of how to be a good believer and a good person. Thus, because God approved what Luqman instructed to his son (offspring), Muslims ought to follow these instructions by teaching their offsprings these valuable and vital principles.

Key Words: Allah, Luqman, Belief, Prayer, Child, Education, Character,

Giriş

Bilindiği gibi toplumu oluşturan en küçük yapıtaşı ailedir, bir başka deyişle aile

* Yrd. Doç. Dr. Harun Ü. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Şanlıurfa, TR.
harun@harran.edu.tr

toplumun çekirdeğidir. Tarihen sabittir ki toplumların sağlamlığı, o toplumları oluşturan ailelerin sağlamlığı ile doğru orantılı olarak süregelmiştir.

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de gerek fertlere, gerekse ailelere yönelik terbiye ve eğitimle ilgili birçok düstur ve tavsiyeler vardır. Hz. Mevlana da bu konuda Kur'an-ı Kerim'e bir "ahlak ve edeb kitabı" olarak bakmaktadır.

Edeb, terbiye ve ahlak kurallarına riayet edilmeyen toplumların sonları hüsrân olmuştur. Bu konuda meşhur Rus yazar Tolstoy'dan şöyle bir söz nakledilir: "*Ahlak kuralları çiğnenmeye gelmez, zira onlar ölçlerini çok acı alırlar*". İstiklal şairimiz Mehmed Akif'in, "*Ne ifandır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır. Fazilet bissi insanlarda Allah korkusundandır*" şeklindeki beyti de bu gerçeğin güzel bir ifadesidir.

Sûre Hakkında Bilgi

Ailenin ve terbiyenin önemini kısaca bu şekilde vurguladıktan sonra inceleyeceğimiz Lokman suresi hakkında genel bir bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Lokman sûresi Kur'an-ı Kerim'in otuz birinci sûresidir, otuz dört ayetten oluşmaktadır.

Sûre, diğer önemli konuların yanında, Hz. Lokmân'ın oğluna öğütlerini içerir. Bu âyetlerde özetlenen unsurlar; şirk inancının yasaklanması, ana babaya saygı gösterip meşru buyruklarına uyma, sorumluluk duygusu, iyilik için çalışma, sabır, tevazu gibi dinî ve ahlâkî ödevlerdir. Lokman (a.s)' a hikmetin verilmesi ile devam eden sure, ilk olarak hikmetin muktezasını; "*Andolsun ki Biz Lokman'a hikmeti verdik ve 'Allah'a Şükret'*" diye emrettik" ifadesiyle vurgulanmaktadır. Allah'ın her türlü nimetine karşı O'na şükretmek hikmet dolu bir hareket ve yönelişi ifade etmektedir. Bunları izleyen ayet-i kerimelerde de Lokman (a.s)'in oğluna verdiği nasihatler yer almaktadır.

Akabinde putperestleri şirkten vazgeçirmeyi ve onlara kurtuluş yolunu göstermeyi amaçlayan bilgiler, deliller ve uyarılara yer verilmiştir.¹ Allah'ın insanlara verdiği nimetleri, O'nun yüceliğine ilişkin açıklamaları ve Kıyamet gününde kimsenin kimseye fayda veremeyeceğini dile getiren ayetlerle sure sona ermektedir.²

Lokman (Aleyhisselam) Kimdir?

Kur'an-ı Kerim, Lokman Aleyhisselam'ın kimliği hakkında detaylı bir bilgi vermez. Bu durum, Hz. Lokman'ın (as), Hz. Peygamber dönemindeki Arap topluluğunca bilindiğini ve örnek bir insan olarak tanındığına delildir. Soyu hakkındaki rivayetler, Lokman'ın (as) Eyyub peygamber ile akraba olduğunu bildirmektedir.³ Onun peygamber olup olmadığı konusunda ise müfessir Kurtubî şöyle demektedir: "*Cumhurun görüşü olan doğru görüş şudur ki: Lokmân (a.s.), peygamber değil, Allah'ın kendisine verdiği hikmet sayesinde hakîm bir zat idi. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Lokmân peygamber değildi. Fakat, çok düşünen, inanca güzel bir kuldu. O Allah'ı sevdi, Allah*

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu*, Lokman Suresi Tefsiri.

² TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, Lokman Suresi, giriş kısmı.

³ *Kur'an- Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*, (A. Özek, H. Karaman, A. Turgut, M. Çağrıncı, A. K. Dönmez, S. Gümüş), Lokman 12. ayetin açıklaması.

da onu sevdi ve ona hikmet verdi.¹

Lokman (as)'a Verilen Hikmet

Allah (cc) Lokman (as)'a "hikmet" verildiğini beyan etmektedir.²

Müfessirler bu hikmeti; "akıl, anlayış, doğru görüş, bilgi ve bildiğini uygulamak" şeklinde tanımlamışlardır. Abdurraûf el-Munâvî "Hikmetin başı Allah korkusudur" mealindeki hadisi şerh ederken şöyle der: "Hikmet, insanın gücü ölçüsünde, varlıkların bütün hallerini olduğu gibi bilmektir". Müfessir Elmalılı'ya göre tam anlamıyla hikmet, "Sebepleri ve nedenleri bilerek, gayeye isabet edecek şekilde ameli ilme, ilmi de amele uydurmaktır. Bunun için de kendine hikmet verilene, birçok hayır verilmiş olduğu belirtilmiştir."³ Kişi, bildiğini uygulamadıkça ona hakîm (filozof) denmez. Hikmet, "Allah'ın kalbe ilham ettiği doğru bilgi" şeklinde de tanımlanır.⁴

Bu konuda müfessir Taberi'nin tefsirinde şu bilgiyi görmekteyiz: "Cenab-ı Hakk 'Biz Lokman'a hikmeti verdik' demekle, 'Biz Lokman'a fıkı (dinde ince anlayışı), akıl ve görüşlerinde isabetliliği verdik' anlamını kastetmiştir."⁵

Lokman (as)'ın Oğluna Verdiği Öğütler

Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler Lokman Sûresinin 12. ayetinden başlayıp, 19. ayete kadar devam etmektedir.

İslami kültürümüzde çocuk "felzetü'l-kebid" yani "ciğer pare" olarak tanımlanır. O evin neşesidir, tadıdır. Onun iyi yetişmesi ailesinin en büyük arzusudur. Başlangıçtan itibaren iyi yetişen bir çocuk, içinde gelişip büyüdüğü ailesinin ve toplumunun geleceğe yönelik en büyük teminatıdır. Günümüz aile eğitiminde ana-babanın çocuklarına vermesi gereken temel eğitim ilkelerini, Kur'an-ı Kerim, Lokman'ın (as) çocuğuna verdiği öğütler modeli ile bize aktarmaktadır.

Şimdi söz konusu ayetlerden çıkaracağımız dersleri başlıklar halinde ele almaya çalışalım:

1. "Allah'a Şirk Koşma!"

Hz. Lokman'ın ilk öğüdünü dile getiren ayetin meali şöyledir:

"Lokmân'ın oğluna⁶ öğüdünü¹ an. O şöyle öğüt veriyordu: Yavrucuğum!² Allah'a asla ortak

¹ el- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami' li Ahkamu'l-Kur'an*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi Lit- Tiba'a ve'n-Neşr, Kahire, 1967, c.14, s.59.

² Lokman, 31/12.

³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.6, s. 44. Akçağ Basım Yayım Pazarlama, Ankara, (t.y.)

⁴ Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, "Lokman" maddesi.

⁵ et-Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul-Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*, Lokman Suresi, 12. ayet tefsiri, Daru'l-Fikr, 1984.

⁶ Arapçada insan cinsi muhatap alınırken genellikle erkek (müzekker) isim kullanıldığından dolayı hitap "ya buneyye" şeklinde gelmiştir ve buna dayanarak da bir çok tercümede "ey oğulcuğum" şeklinde terceme edilmiştir. Hitabın bu şekilde "müzekkere" yapılması, anlamını sadece müzekkere has

koşma. Çünkü şirk, büyük bir zulümdür."

"Sözlükte 'ortak olmak, ortak koşmak' manasına gelen şirk, dinî bir terim olarak Allah'a zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya kendisine ibadet edilmesinde ortak tanımaktır. Allah, en büyük günah olan şirki affetmeyeceğini beyan buyurmuştur.³ Bu günahı işleyen müşriklere cennet haram kılınmıştır.⁴ Şirkin birçok çeşidi vardır. Bunlardan en önemli ve yaygın olanlar şunlardır:

a) Büyük şirk: Yukarıda tarif ettiğimiz şirktir.

b) Yaratıklara aşırı hürmet: Hıristiyanların Hz. İsa'yı ilahlık mertebesine çıkarmaları ya da tabiatçıların tabiatı ilahlaştırarak kadar onu yüceltmeleri bu kabildendir.

c) Riyâ: Gösteriş anlamındaki bu kelime, dinde "Ahiret ameliyle dünya menfaati gözetmek" ya da sırf Allah rızası için yapılması gereken salih amel ve ibadetleri insanlar görüp takdir etsin diye yapmaktır."⁵

Yüce Allah, neden Hz. Peygamber'den, Hz. Lokmân'ın oğluna verdiği öğütleri anmasını istemiştir? Çünkü bu öğütler evrensel dini ve ahlâki değerleri kapsadığından gündeme gelmektedir. Aynı değerler İslâm'da da yer almaktadır. Böylece ilâhi eğitimin bir süreç niteliği taşıdığına işaret edilmektedir. İlâhi eğitim, asla kesintiye uğramamıştır.

"*Ey yavrucuğum*" ifadesinde şefkat ve sevgi vardır. Bu hitabıyla o, oğluna olan şefkat, merhamet ve sevgisini ifade etmektedir. Bu hitap, daha önce Meryem sûresinde geçen Hz. İbrahim'in ve Hz. Yusuf'un babalarına "Ey babacığım" diye yaptıkları hitap etme şeklinin aynısıdır. Birisi babasına, diğeri de oğluna bu nazik hitap şeklini kullanmıştı. Demek ki, öğüt vermeye başlayınca hitapta bu şekilde nazik, kibar ve sevgi dolu bir ifade yer almalıdır. Karşısındaki insanın dikkatini çekmenin yollarından biri ve en etkili budur. Kaba bir hitap şekli âlâkayı öldürebilir.⁶

Tevhid, Allah'ın hakkıdır. Şirk koşmak ise bu hakkı çiğnemektir, Allah'ın hakkını çiğnemek zulümlerin en büyüğüdür. Bu zulüm affedilmeyecek kadar büyük bir

kılmamaktadır. Dolayısıyla, Lokman (as)'ın buradaki hitabı hem erkek çocuğa hem de kız çocuğuna yapılmış olarak anlaşılmalıdır.

¹ *el-Müfredat* sahibi Rağib el-İsfahani buradaki "*ya'ızuhibu*" ifadesinin kökü olan "*va'aza*" hakkında şöyle diyor: *Va'aza* fiilinden gelen *Vaaz* korkutmayla birlikte bir zorlamayı ifade eder. (Meşhur dilci) İmam Halil ise diyor ki: *Vaaz* kalbi inceltecek şekilde hayrı hatırlatmaktır." (İsfahani, Rağib, *Müfredatü Elfaz'ı-Kur'an*, *Va'z* maddesi, s. 876, Dar'ül Kalem, 1992, 1. Baskı), Elmalılı'ya göre Dilci İmam Halil'in tanımı daha güzeldir. (Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak dini Kur'an Dili*, c.6 s. 45 Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. Ankara ty).

² İngilizce Kur'an tefsiri müellifi Muhammed Esed, buradaki "*ya buneyye*" hitabının hem çocuğa hem de yetişkine yönelik olabileceğini belirtmektedir. (*The Message of the Qur'an*, Dar al-Andalus, Gibraltar, 1980).

³ Nisa 4/48.

⁴ Maide 5/72.

⁵ Akdemir, Hikmet, *Kur'an'ın Ana konularına Göre Mesnevi'de Gizli Kur'anî Referanslar*, Şanlıurfa 2009, s. 41.

⁶ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Lokman Suresi, 31 / 13- 19. (Cd Versiyonu).

günahdır. Şu ayetlerde bu gerçek gayet açık bir şekilde dile getirilmektedir:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını, dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur" (Nisâ 4/48); "Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Ondan başka günahları, dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapmıştır" (Nisâ 4/116).

Yukarıda da görüldüğü gibi şirk, zulüm olarak tanımlanmaktadır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır: "Çünkü zulüm, bir şeyi olması gereken yerden başka bir yere koymaktır. Allah'ın hakkını Allah'tan başkasına vermektir."¹

Şirkin kirliliği gönüllerde dururken, tevhid inancının ağacını orada dikmek mümkün değildir. Önce gönül şirkten temizlenmelidir.²

Bu âyetten şunu da anlıyoruz: Bir babanın oğluna vereceği öğüdün ilk basamağını Allah'a şirk koşmamak oluşturmaldır. Bu öğüt şeklini Hz. İbrahim ve torunu Yakub'un oğullarına verdiği öğütte, yaptığı vasiyette de buluyoruz: "Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti. Yakub da: 'Ey oğullarım! Allah, sizin için bu dini seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz.' Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman, siz orada mı idiniz? O zaman Yakub, oğullarına: 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demişti. Onlar da: 'Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshâk'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz. Biz ancak O'na teslim olmuşuzdur' dediler" (Bakara 2/132-133).³

Allah'ın varlığı ve birliği inancı, şirkin kötülüğü, insanlara karşı alçak gönüllü olmanın önemi gibi bilgiler, çocuğa aynen durumuna göre gıda verir gibi dozu ayarlanarak doğrudan ya da sembolik işaretlerle verilmelidir. Özellikle Allah'ın varlığı ve birliği, en erken çağda çocuğun zihnine yerleştirilmelidir.⁴

2. "Anne ve Babana İyi Davran!"

Suredeki ikinci tavsiye anne – babaya iyi davranma konusundadır:

"İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: 'Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.' 'Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin.'"⁵

Müfessir İbn Kesir'in Taberani'den naklettiği rivayete göre bu ayet Sa'd b. Malik hakkında nazil olmuştur. Sa'd diyor ki: "Bu ayet benim hakkımda nazil oldu, söyle ki: Ben annesine iyi davranan bir kişiydim. Ne zaman ki İslam'ı seçtim ve Müslüman oldum, annem beni sorgulamaya başladı ve yeni dinimden dönmem için ısrar etti. Ben kabul etmeyince açlık grevine başladı ve "ölünceye kadar aç ve susuz kalacağını" söyledi. Sonunda beni "anne katili" olarak anılmakla tehdit etti. Annem bu şekilde

¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6 s. 45.

² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, , Lokman Suresi, 31/13.

³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Lokman Suresi Tefsiri, 31/13.

⁴ Duman, Zeki, *Beyanü'l-Hak, Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, c.2, s. 138-139.

⁵ Lokman, 31/14.

hiçbir şey yemeden ve içmeden devam edince ben de: "Anne vallahi senin 100 canın olsa ve her gün biri çıksa ben yine de dinimden vazgeçmem" dedim. Annem bunun üzerine yemeye ve içmeye başladı."¹

Bu ayetlerden anlaşılacağı üzere, evlatlarını Allah'ın emirlerine isyana ve şirke koşmaya zorlamaları durumu hariç olmak üzere anne babayla günlük hayatta asıl olan itaat etmektir. Şirke ve Allah'a isyana zorlamaları halinde de yapılacak şey, bu konuda onlara itaat etmemektir. Bununla birlikte yine onlarla içinde bulunulan toplumun örfünü dikkate alarak iyi davranmak gerekir. Mesela, yemek, içmek ve giyim gibi ihtiyaçlarını gidermek, eziyet etmemek, ağır söylememek, hastalıklarında onlara bakmak ve ölümlerinde defnetmek gibi dünyalık yardımları yapmamız gerekmektedir.²

Bu ayet, evladını şirke zorlamamaları şartıyla, insan üzerinde Allah'tan sonra en büyük hak sahibi olan kişilerin anne-baba olduğunu açıkça bildirmektedir. O halde çocuklar ebeveynlerine itaat etmeli, saygı göstermeli ve onlara hizmet etmelidirler. Toplumdaki aile yapısı ve müşterek ahlak, çocukların anne-babalarına saygılı ve müteşekkir olmalarını zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde bu saygıyı dünyevi müeyyidelerle sağlamak imkânsızdır.³

3. "Allah'ın Her Şeyi Bildiğini ve Gördüğünü Sakın Unutma!"

Üçüncü tavsiyeyi dile getiren ayetin meali şöyledir:

"(Lokmân öğüdüne devamla şöyle demişti): Ey yavrucuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bu bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır."⁴

"Allah'ın, bu amelini getirmesi" demek, amelin büyüklüğü ne olursa olsun, ne zaman işlenmişse işlensin, ister açıktan ister gizliden işlenmiş olsun, onun asla zayı olmayacağı, günü gelince de Cenab-ı Hak tarafından değerlendirileceği, sahibinin hesaba çekileceği ve kendisine karşılığının verileceği demektir. Çünkü Allah latiftir, lutfu çoktur, kudreti en ince ve en gizli şeylere yetişir, habirdir, ilmi ile hepsini bilir.⁵

İnsanlar çok basit görseler dahi bir hardal tanesi bile Allah'ın ilmine dâhildir. Cenab-ı Hak zerre kadar şaşmaz adaletinin gereği olarak bu küçüklükteki bir sevabı yahut günahı kıyamette kulunun önüne getirecek ve gereğince muameleye tabi tutacaktır.⁶

4. "Namazı Dosdoğru Kıl, İyiliği Emret, Kötülükten Nehyet!"

¹ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail Amr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Lokman Suresi, 15. ayetin tefsiri, Tahkik, Sami b. Muhammed Selame, Daru Tayyibe, 2. Baskı, 1999.

² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6 s. 47.

³ Yılmaz, Musa Kazım, *Kur'an Ailesi*, Hilal Yayınları, Şanlıurfa, 1994.

⁴ Lokman, 31/16.

⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6 s. 47.

⁶ Ali, Abdullah Yusuf, *The Glories Kur'an, Translation and Commentary*, Lokman suresi, 31/16. ayet tefsiri, (s. 1084, 3601. dipnot), Dar al-Fikr, Beyrut, (t.y).

Üç şıkki ihtiva eden dördüncü tavsiyeyi de: "Ey yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülüklerden sakındırmaya çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azim ve kararlılık gösterilmeye değer şeylerdir"¹ mealindeki ayet beyan etmektedir.

Ayetteki Ana Unsurlar:

a) "Namazı Dosdoğru Kıl!"

Ayetlerdeki sıralamadan önce şirkin kötülüğü, sonra ana babaya iyilik, ardından namaz ve diğer ibadetlerin geldiğine şahit oluyoruz. Buradan Kur'an-ı Kerim'in nüzulünden önce de namaz ibadetinin var olduğunu görüyoruz. Diğer bir nokta da; Lokman (as) ın çocuğuna "Namazı dosdoğru kıl" sözüyle erkânına uygun kılınmasının önemine dikkat çekmektedir. Rasulullah (sa) 'ın; "Beni nasıl namaz kılarırken görüyorsanız sizler de aynı şekilde kılın"² hadisi de namazın nasıl kılınması gerektiği konusundaki ihtimamı uygulamalı olarak göstermek istemiştir.

"Namaz anlamındaki 'salat' kelimesi Kur'an-ı Kerim'de altmış bir defa zikredilmektedir. Kelimenin kök anlamı duadır ve bu anlamda kullanıldığı ayetler mevcuttur.³ Esasen bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'de bu kadar çok zikredilmesi ve "namazı ikame ediniz, hakkıyla eda ediniz!" emrinin de on iki defa tekrarlanması,⁴ tek başına bu ibadetin ne denli önemli olduğuna dair yeterli bir delildir. Peygamberimiz (s.a.s) de birçok hadislerinde onun önem ve faziletini vurgulamaktadır.⁵

Namazın öneminin nereden kaynaklandığını kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1- Namaz bedenle yapılan ibadetlerin özü ve esasıdır.

2- Günde beş defa mümine kul olduğunu hatırlatır.

3- Bu kulluk şuuru ona başıboş olmadığını, bir sultanın emrine itaat etmesi gerektiğini öğretir. Böylece ihlâsla namaz kılan bir mümin, Allah'ın emirlerinin dışına çıkamaz; onun yasaklarını çiğneyemez; diğer insanların ırzına, malına ve canına kast edemez; kul hakkı yiyemez. Nitekim bu husus Kur'an'da açıkça dile getirilmektedir.⁶ Şayet namaz kılan bir insan, kötülük yapabiliyorsa; başka bir deyişle kaldığı namaz onu kötülükten alkoymuyorsa, o zaman bu namazda bir problem var demektir. Böyle bir kişinin imanını ve namazını gözden geçirmesi gerekir.

4- Namaz, kulun Allah ile olan irtibatını canlı tutar. Namaz kılan mümin, sonsuz kudret sahibi olan bir Yaratıcısının varlığıyla sonsuz bir dayanma gücü elde eder. Böylece sadece Allah'tan korkar, ondan başka hiçbir kimseden ve otoriteden korkmaz. Hiçbir şeyden endişe etmez. Allah'a olan sonsuz güveni, dünyadaki bütün sıkıntılara karşı dayanma gücü verir. Bedeni ne kadar kötü şartlarda olursa olsun, ruhu huzur ve güven içinde mutlu olur. Namazın terk edilmesi Allah ile olan irtibatın

¹ Lokman, 31/17.

² Buhârî, Ezan, 18.

³ Tevbe 9/103; Ahzab 33/56.

⁴ Örnek olarak bkz. Bakara 2/43, 83, 110; Nisa 4/77.

⁵ Örnek olarak bkz. Buhârî, İman 43., Müslim, İman 21.

⁶ Ankebut, 29/ 45.

kopmasına ve nihayet imanın zayıflayıp sonunda yok olmasına sebep olabilir.”¹

b) *"İyiliği Emret, Kötülükten Sakındırmaya Çalış!"*

Hz. Lokmân, namazdan ibadetinden sonra oğluna iyiliği emretmesini ve kötülükten sakındırmasını tavsiye etmektedir. Böylece Kur'ân'dan önce de böyle bir görevin olduğunu anlıyoruz. Bu görev Âli İmrân Suresi, 3/104., 110. ve 114. ayetlerde yer almaktadır; ayrıca münâfık ve mü'minlerin farkını ortaya koyması bakımından Tevbe Suresi, 9/67. ve 71. âyetlerde de geçmektedir. O âyetlerde münâfık, kötülüğü emredip iyilikten sakındırırken, mü'min de iyiliği emredip kötülükten sakındırmaktadır.

Namazı kılmak, mü'minin kendisi ile Allah arasında olan bir ibadet iken; iyiliği emredip kötülükten sakındırmak sosyal bir görev olmaktadır.

c) *"Başına Gelenlere Sabret!"*

İslam âlimleri sabrın üç kısımdan ibaret olduğunu belirtirler:²

- 1-Allah'a itaat yolunda karşılaşılabilecek zorluklara sabır,
- 2-Günahlardan sakınma konusunda sabır,
- 3-Bela ve musibetlere sabır.”³

Konumuz olan âyetin (31/17) üçüncü basamağında *"sabr"* yer almaktadır. Hz. Lokmân'ın buradaki sıralaması *"kolaydan zora doğru"* dur. Çünkü sabır, en zor gerçekleştirilebilecek bir davranış, bir ibadettir. Sabrın ibadet olabilmesi için Ra'd suresi 13/22. ayette zikredildiği gibi Allah rızasını umarak, o niyetle yapılmış olması gerekmektedir.⁴

Hülâsâ; İnsanı hayatta başarıya ulaştıran önemli vasıflardan birisi sabırlı olmaktır. Azıcık sabır göstermeyerek acele davranmakla ne kadar çok ve büyük fırsatları kaçırdığını tecrübe etmeyen bir kimse hemen hemen yok gibidir. İşte hem dünya, hem Ahiret hayatını kazanmadaki bu önemli rolünden dolayı birçok ayette müminlere sabırlı olmaları emredilmektedir.⁵

5. *"Küçümseyerek İnsanlardan Yüz Çevirme ve Yeryüzünde Kibirlenerek Yürüme!"*

Son iki tavsiyeyi bildiren ayetin meali şöyledir:

*"Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde kibirlenerek yürüme; zira Allah, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez."*⁶

¹ Akdemir, *Kur'an'ın Ana konularına Göre Mesnevî'de Gizli Kur'anî Referanslar*, s. 140.

² Bkz. Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, VII, 55.

³ Akdemir, *Kur'an'ın Ana konularına Göre Mesnevî'de Gizli Kur'anî Referanslar*, s. 158.

⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Lokman Suresi, 31/17.

⁵ Bakara 2/153, 155, 177; Âli İmrân 3/ 17, 20; Hûd 11/49, 115; Hac 22/35; Lokman 31/17.

⁶ Lokman 31/18.

Bu ayetten çıkarılabilecek ana mesajlar:

a) "İnsanlardan Yüzünü Çevirme!"

Müfessir Taberi ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın açıklamalarına göre ayette geçen "Sa'r" kelimesi deveye musallat olup da, ona boynunu büktüren bir derttir. Şu halde "İas'ir", boynu dertli deve gibi, başını yana bükme demektir, Bu da kibirli kimselerin âdetidir. Dilimizde buna "avurt" etmek veya "kasılmak" denir.¹

Bu âyet, bir önceki âyetle bağlantılı olarak anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Başkasına iyiyi emredip onu kötülükten sakındırmak, başkalarının eğitimini, onların olgunluğa ulaşmasını ifade etmekte, başkalarını eğitebilmek için onlara karşı kibirli davranmamayı ve alçak gönüllü olmayı gerekli kılmaktadır.²

İnsanlardan yüz çeviren kişi onlarla sağlıklı iletişim kuramaz, dolayısıyla onları eğitemez, onlara söz geçiremez, onları kendisine yaklaştıramaz. Cenab-ı Hak bu gerçeği Hz. Peygambere hitaben şu ifadelerle belirtmektedir: "Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, muhakkak ki insanlar çevrenden dağılır giderlerdi..."³

b) "Yeryüzünde Kibirlenerek Yürüme"!

Kur'an'ın bu surede olduğu gibi "marahan" deyimini ile dile getirdiği yürüme biçimi, kendini beğenip başkalarını küçümsemektir. Müfessir İbn Kesir'in belirttiğine göre "Muhtal" "Kendi sini çok beğenen (yeni tabirle: Narsist, egoist) demektir, "Fehur" ise "başkalarına karşı kibirli olmak" demektir.⁴ Bu durum esasen hastalıklı bir psikolojinin dışa yansımaları olup, böbürlenerek yürüme biçiminde kendini gösterir. Bu sebeple Cenab-ı Hak böylelerini sevmediğini şu ifadelerle belirtmektedir: "Allah kendini beğenmiş övünen kimseyi sevmez."⁵

Gurur, insanın hakkı olmayan ve ona yakışmayan bir hastalıktır. İnsanın hiçbir meziyet ya da fiiliyle kibirlenmeye ve övünmeye hakkı yoktur. Çünkü onu takdir eden ve yaratan Allah'tır. Gururun kötü akıbetine en çarpıcı örnek Şeytan'ın durumudur. Kendisini Hz. Âdem'den üstün görerek gururlanan Şeytan, Allah'ın emrine karşı gelmiş ve bu davranışı ile ilahî lanete uğramıştır. Kur'an'ın bu olayı tekrar tekrar dile getirmesindeki hikmetlerden biri de şüphesiz insanları kibirden sakındırmaktır.⁶

Sonuç

Şehirleşmenin hayatımıza her geçen gün daha fazla hâkim olduğu günümüzde tanıdık çevrelerinden uzaklaşan bireyler, daha önce dar çevrelerinde kınanma ve ayıplanma korkusuyla yapamadıkları birtakım olumsuz fiillere kolayca teşebbüs edebilmektedirler. Eğitimsizlikten ve birtakım diğer sebeplerden dolayı oluşan bu otokontrol zafiyeti o kişiyi birçok kötülüğün ağına veya tuzağına düşürebilmektedir.

¹ Taberi, İbn Cerir, *Cami'ul-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, c.18. s.559, Dâru Hicr, Kahire, 1. Baskı, 2001; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6, s. 47.

² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Lokman Suresi, 31/18.

³ Âl-i İmrân 3/159.

⁴ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail Amr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, c.11, s.58.

⁵ Hadîd Suresi, 57/23.

⁶ Akdemir, H., *Kur'an'ın Ana konularına Göre Mesnevi'de Gizli Kur'anî Referanslar*, s. 155.

Medyada bunların sayısız örneklerine şahit olmaktadır.

Lokman suresinde konumuzla ilgili yaptığımız tahlillerden hareketle şunları söyleyebiliriz: Çocuk eğitimi ilk önce ailede başlamalı, çocuğa öncelikle onu Yaratan'ı ve O'nunla ilgili doğru ve açık bilgiler verilmelidir. Çocuğa, Rabbine karşı olan vazifeleri, ebeveynine saygı, toplum içinde diğer insanlara karşı nasıl davranması gerektiği öğretilmelidir. Ferdiyetçiliğin olanca hızıyla daha fazla hayatımıza hâkim olduğu dünyamızda, nesillerimizi bu mükemmel donanımlarla mücehhez kılmalıyız ki, onlar kendilerine karşı zamanın ve çevrenin olumsuz etkilerine karşı daha donanımlı bir şekilde karşı koyabilsin. Dünün sorunları farklı, bugünün sorunları farklı olabilir, ama değişmez bir gerçek vardır ki o da yetişen nesillerin her zaman ve her çağda Lokman (as)'ın öğütlerine muhtaç olduklarıdır. İnsanlar bu öğütlerden aldıkları bilgi ve donanımla çevrelerinde yaşayan insanlara birer fazilet timsali olabilirler.

Bu sebeplerden dolayı Lokman (as)'ın öğütleri hem bu dünyadaki hayatımız için hem de uhrevi hayatımız için zamanlar üstü bir örneklige ve öneme sahiptir.

Aile çocuğun eğitiminde kendi rolü ve görevinin önemini idrak etmeli, bunu okula veya başka ortamlara havale etmemelidir. Bununla birlikte ailedeki eğitim ne kadar önemli olursa olsun, çocuk eğitimi sadece anne baba ile yani aile ile sınırlı bir olgu değildir. Okul, çevre, sokak ve medya bir bütün olarak çocuğun eğitimine katkı sağlamaktadır. Eğer bunlardan herhangi birisi görevini layıkıyla yerine getirmese, bu boşluğu diğeri dolduramayacaktır veya yanlış bir şekilde dolduracaktır. Bu sebeple her kurum kendi "eğitici" görevini yapmalı ki çocuğun / ferdin eğitim hayatında bir boşluk oluşmasın.

Burada şöyle bir duruma da dikkat çekmek gerekmektedir: Çocuğun eğitimiyle ilgili olan bir kurumun (aile, okul, çevre... vb.) verdiği bilgiyi / eğitimi diğeri bir kurum tekzip etmemeli veya tahrip etmemelidir. Bilakis kurumlar, birbirlerinin eksik bıraktıklarını bir insicam içinde tamamlamalıdır. Ancak bu şekilde çocuk ve gençlerin zihinlerinin berrak ve dengeli kalabilmesine yardımcı olabiliriz. Aile ile birlikte çevrenin de ıslahı, çevre ile birlikte okulun da ıslahı, okul ile birlikte medyanın da topluma karşı sorumluluklarına dikkat etmeleri de bu konuda bir zaruret arz etmektedir. Bir Arap atasözünde bu durumun önemi çok veciz bir şekilde şöyle dile getirilmektedir: "İnsan içinde yaşadığı çevrenin evladıdır / ürünüdür." Hülâsâ; toplum olarak, "ancak iyi değerler ekersek, iyi ürünler hasat etmeyi umabiliriz.

Çocuk eğitiminde, çocuğuna vereceği tavsiye ve öğütleri önce kendi hayatında uygulayarak gösteren ebeveynlerin "örneklilikteki" başarıları, sadece öğüt verip o öğütlerdeki unsurları kendileri uygulamayan ebeveynlere göre elbette çok farklı olacaktır. "Lisân-ı hâl Lisân-ı kal'den daha kuvvetlidir" sözünün önemi burada da hatırdan tutulması gereken bir unsurdur. Kendisi namaz kılmayıp çocuğuna bunu tavsiye ve emreden ebeveynlerin mevcut olduğu da bir gerçektir.

Şunu da belirtmemiz gerekir; Çocuk eğitimi ve terbiyesi konularındaki incelememizi her ne kadar Lokman (as)'ın bu suredeki öğütleri üzerinde yoğunlaştırmış olsak da Kur'an-ı Kerim ve hadislerde ve daha geniş çerçevede bütün bir dînî literatürümüzde çocuk ve fert eğitimiyle ilgili daha birçok, metod ve düsturların var olduğu herkesin malumudur. Dolayısıyla, Lokman (as) ın buradaki öğüt ve tavsiyelerini bu konularda bir öz, bir nüve olarak değerlendirmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akdemir, Hikmet, *Kur'an'ın Ana konularına Göre Mesnevî'de Gizli Kur'anî Referanslar*, Şanlıurfa, 2009.

Ali, Abdullah Yusuf, *The Glories Kur'an, Translation and Commentary*, Dar al-Fikr, Beyrut, (t.y).

Asad, Muhammad, *The Message of the Qur'an*, Dar al-Andalus, Gibraltar, 1980.

Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

Bayraktı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, CD Versiyonu.

el-Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, (Kütüb-i Sitte Baskısı), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Duman, Zeki, *Beyanü'l-Hak, Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006.

Ebu's – Su'ûd, Muhammed İmadi el-Hanefi b., *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim*.

el-İsfahani, Rağıb, *Müfredatü Elfazı'l-Kur'an*, Daru'l-Kalem, 1. Baskı, Dimeşk, 1992.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail Amr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Tahkik, Sami b. Muhammed Selame, Daru Tayyibe, 2. Baskı, 1999.

Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, (Komisyon), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Kur'an- Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, (A. Özek, H. Karaman, A. Turgut, M. Çağrıncı, A. K. Dönmez, S. Gümüş), Medine-i Münevvere, 1992.

el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami' li Ahkamu'l-Kur'an*, Daru'l-Katibi'l-Arabi Lit- Tiba'a ve'n Neşr, Kahire, 1967.

Müslim, Ebu'l Hasen, *Sahib-i Müslim*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru'l-Hadis, Kahire, 1. Baskı, 1991.

et-Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, 1984.

—————, *Cami'ul Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Daru Hicr, Kahire 2001.

Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama., Ankara, (t.y).

Yılmaz, Musa Kazım, *Kur'an Ailesi*, Hilal Yayınları, Şanlıurfa 1994.